

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ОҚУЛАРЫ – 2025

**КӨРНЕКТІ ТҮРКОЛОГ НЕМАТ КЕЛІМБЕТОВ МҰРАСЫН
ЗЕРТТЕУГЕ АРНАЛҒАН «КӨНЕ ТҮРКІ ЖАЗБА МҰРАЛАРЫ ЖӘНЕ
ТІЛ ТАРИХЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ**

**халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ**

PROCEEDINGS

**of the international scientific and practical conference
“ANCIENT TURKIC WRITTEN HERITAGE AND ISSUES OF LANGUAGE
HISTORY” DEDICATED TO THE STUDY OF THE LEGACY
OF THE PROMINENT TURKOLOGIST NEMAT KELIMBETOV**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
НЕМАТ КЕЛІМБЕТОВ АТЫНДАҒЫ ТҮРКІТАНУ ОРТАЛЫҒЫ

MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NEMAT KELIMBETOV CENTER FOR TURKOLOGY

АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҰЛЫ ОҚУЛАРЫ – 2025

**КӨРНЕКТІ ТҮРКОЛОГ НЕМАТ КЕЛІМБЕТОВ МҰРАСЫН
ЗЕРТТЕУГЕ АРНАЛҒАН «КӨНЕ ТҮРКІ ЖАЗБА МҰРАЛАРЫ ЖӘНЕ
ТІЛ ТАРИХЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ
халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**PROCEEDINGS
of the international scientific and practical conference
“ANCIENT TURKIC WRITTEN HERITAGE AND ISSUES OF LANGUAGE
HISTORY” DEDICATED TO THE STUDY OF THE LEGACY OF THE
PROMINENT TURKOLOGIST NEMAT KELIMBETOV**

Астана қаласы

ӘОЖ 811
КБЖ 81.2
А 95

Редакция алқасын басқарған: **Е.Б. Сыдықов**

Редакция алқасы: **А. Бейсенбай, Ш. Құрманбайұлы, Б. Әбуәлиұлы** (дәстүрлі «А.Байтұрсынұлы оқуларының» үйлестірушісі), **Қ. Бибеков, Г. Сәрсек, М. Әділов**

Жауапты редактор: **Б.Әбуәлиұлы**

А 95 А. Байтұрсынұлы оқулары – 2025. Көрнекті түрколог Немат Келімбетов мұрасын зерттеуге арналған «Көне түркі жазба мұралары және тіл тарихы мәселелері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025. – 320 б.

А 95 Proceedings of the International Scientific and Practical Conference “Ancient Turkic Written Heritage and Issues of Language History”, dedicated to the study of the legacy of the prominent Turkologist Nemat Kelimbetov. – Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2025. – 320 p.

ISBN 978-601-3 85-180-8

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде жыл сайын өткізілетін дәстүрлі “Ахмет Байтұрсынұлы оқулары” халықаралық ғылыми-теориялық конференциясы 2025 жылы “Тіланудағы тұлғалар” тақырыбында көрнекті түрколог Немат Келімбетов мұрасын зерттеуге арналды. Жинаққа қазақ және түркі ғалымдарының баяндамалары, сондай-ақ магистранттар мен докторанттардың ғылыми мақалалары енгізілді. Ұсынылған еңбектер түркі руханияты кеңістігіндегі өзекті ғылыми мәселелерді қамтып, қазіргі гуманитарлық ғылымдардың даму бағыттарын айқындауға арналған.

Мақалалардың негізгі тақырыптары тарих, тіл білімі, әдебиеттану, психология және оқыту әдістемесі салаларын қамтиды. Авторлар түркі дүниетанымының тарихи сабақтастығы, ұлттық тілдің даму заңдылықтары, әдеби мұраның көркемдік-танымдық сипаты, тұлға қалыптастырудағы рухани құндылықтардың рөлі мен білім беру үдерісіндегі заманауи әдістемелік ұстанымдар жөнінде ғылыми тұжырымдар ұсынады.

ISBN 978-601-3 85-180-8

ӘОЖ 811
КБЖ 81.2

© Қазақ тіл білімі кафедрасы, 2026

indigenous and ancient. Ethnic minorities such as Lezgi, Talish, Udi, Budukh, and Kryz settled voluntarily over centuries, coexisting with the majority Azerbaijani population while maintaining their own languages, religions, and customs. European nations often pursue policies of integration or assimilation, which, while aiming for social cohesion, sometimes lead to the erosion of minority languages and dialects. Azerbaijan employs a dual policy: the Azerbaijani language is promoted as the unifying state language, while minority languages are actively protected through education (e.g., Lezgi, Talish, Udi schools), cultural programs, and community media. In Europe, the global economic dominance of colonial languages (English, French, Spanish) reinforces their prestige and accelerates migration-driven language contact. Azerbaijani media demonstrates this through the assimilation of English words with native suffixes, creating new hybrid structures that enrich the active vocabulary. Case studies of minorities in Azerbaijan (Lezgi, Talish, Udi) show free, non-coercive language shift patterns influenced by intermarriage, education, and urban migration, rather than forced assimilation.

References

1. Contending with globalization in world englishes, Mukul Saxena and Tope Omeniyi, Multilingual matters, Bristol, Buffalo, Toronto, 2008.
2. www.reuters.com/article/oddlyEnoughNews/idUSKUA95049720070619
3. <https://www.international-schools-database.com/country/china>
4. <https://oxu.az/cemiyet/azerbaycanda-fealiyyet-gosteren-rusmekteblerinin-sayi-aciqlandi>
5. <https://axar.az/news/toplum/315999.html>
6. Azerbaijan's ethnolinguistic heritage: The Lezgi, Talish, Udi, Budukh, Kryz, and others represent indigenous minorities with ancient rootsz Dudavari, 2018; Clifton et al., 1993. "Xalq newspaper", October, 23, 1997.
7. <https://multikultural.az/az/milli-azliqlar/42/lezgiler/>
8. The Sociolinguistic Situation of the Lezgi in Azerbaijan John M Clifton, Laura Lucht, Gabriela Deckinga, Janfer Mak, and Calvin Tiessen, SIL international 2005.
9. Sociolinguistic Situation of the Talysh in Azerbaijan John Clifton, Calvin Tiessen, Gabriela Deckinga, Laura Lucht, SIL International 2005. This article originally appeared in John Clifton, ed. 2002. Studies in Languages of Azerbaijan, vol.2, 51–91. Baku, Azerbaijan: Academy of Sciences of Azerbaijan and St. Petersburg, Russia: SIL International.
10. <https://chaikhana.media/en/stories/9/udis-the-descendants-of-the-albanians>
11. European multiculturalism: Scholars note the colonial export of European languages and later integration issues in post-colonial societies (Jones & Martínez, 2021).
12. Language prestige and global economy: Dominance of English, French, and Spanish is tied to global economic power, Kaplan & Baldauf, 2005.
13. Whitman, W. Language in Society Walt Whitman Slang in America. –1885.–p.
14. Grijns, C.D. J.W.de Vries an L Santa Maria European Loan Words in Indonesian an Malay.

MİZAH USTASI AZİZ NESİNİN TEORİK GÖRÜŞLERİ

Maya Murad Hasanlı,

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü,

Türk Halkları Edebiyatı Bölümü, Araştırmacı

mayaaxundova93@gmail.com

Özet. Aziz Nesin, Türk edebiyatı tarihinde toplumsal mizahı ana üslubu olarak benimsemiş dünyaca ünlü bir yazardır. Eserleri, her üç edebi türde de çeşitli türlerde çok sayıda eser içermektedir. Aziz Nesin ayrıca hiciv kuramını ve Türk mizahının tarihini de incelemiştir. "Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı" antolojisinde, kitaplarının önsözlerinde ve çeşitli basın gazete ve dergilerde yayınlanan makalelerinde dile getirdiği edebi ve teorik düşünceleri yansıtılmaktadır. Makale, Aziz Nesin'in teorik faaliyetini ve edebi görüşlerini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: hiciv, Aziz Nesin, Türk edebiyatı, çizgi roman, halk gülmececi, bireysel gülmece.

Büyük Fransız filozofu Henri Bergson, gülmeyi "ıslah edici bir ceza" olarak değerlendirmiştir [2, s.40]. Türk edebiyatının en çok okunan ve en çok üreten yazarlarından biri olan hiciv ustası Aziz Nesin, özellikle açığa çıkarıcı gücüyle sanatsal gülmeyi, "yenilen halkların savaş silahı" olarak

nitelemiştir [9, s.190]. Aziz Nesin, 1948 yılında hicivin tarihini ve teorisini araştırmaya başlamış ve Osmanlı döneminden başlayarak hiciv gazetelerini incelemiştir. Sanatsal gülmenin tarihi üzerine teorik bir çalışma olmadığını görünce bunu kendine görev bilip “Türk Hiciv Edebiyatı Tarihi” ve “Başlangıçtan Günümüze Türk Karikatürü” başlıklı kitaplar hazırlamaya karar vermiştir. Ancak çalışan yapısı ve askerlik mesleğinden kaynaklanan ciddi sorumluluğu, bu çalışmanın bir anda eksik kalacağını düşünmesini engelleyememiş ve uygulamasını yavaşlatmıştır. 1955 yılında “Akbaba” dergisinin yazı işleri müdürü Yusif Ziya Ortaç’ın önerisiyle derleyicisinin adını vermeyen 3 ciltlik bir “Mizah Hikâyeleri Antolojisi” hazırladı. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ömer Seyfettin, Refik Halid Garay, Aka Gündüz, Payami Safa, Yusif Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhun ve diğer 20. yüzyıl Türk yazarlarının eserlerinden seçmeler içeren Aziz Nesin, bu yazarlar hakkında kısa tanıtıcı yazılar yazdı ve yazıların altına kendi adını zikretmeden sadece “A.N.” imzasını attı. Üçüncü ciltte Aziz Nesinin imzası da yer aldı ve 8 kısa hikâye yayımlandı [4]. Aziz Nesinin mizah edebiyatı araştırmalarına ilk katkısı bu girişim oldu, ancak kendisi bu faaliyeti yeterince tamamlanmış görmedi.

Aziz Nesin, işlevsel gülme-mizahı ciddi bir sanat türü olarak değerlendirmiştir. Uzun bir süre sanatsal gülme türlerini, tarihini, Türk edebiyatında hicvin ve mizahın ortaya çıkışını, oluşumunu ve gelişim tarihini araştırmaya devam etmiştir. Sonuç olarak, Türk mizahının gelişim tarihinin Türk edebiyatının tarihsel dönemleriyle örtüşmediğini vurgulayarak şu bölümü hazırlamıştır:

- 1) *Eski Türk mizahı dönemi*
- 2) *Nasreddin hoca dönemi*
- 3) *Divan ve halk edebiyatında iki koldan devam eden hiciv dönemi*
- 4) *“Diyoben” dönemi ve mizah gazetelerinin devamı*
- 5) *İkinci Meşrutiyet mizahı dönemi*
- 6) *Cumhuriyet dönemi*
- 7) *“Marko Paşa” dönemi ve mizah gazetelerinin devamı*
- 8) *Son dönem (oluşum aşamasında)* [7, s.10].

Bu tarihsel gelişim bölümüne dayanarak, hiciv nesri, hiciv şiirleri ve hiciv basını üzerine yaptığı araştırmaları yansıtan 3 kitap hazırlamayı planladı. Böylece, 1973-te ilk kitabı “Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı”nı yayımladı ve Türkiye Cumhuriyetinin 50. yıldönümüne ithaf etti. Aziz Nesin, bu kitabı 56 yazarın mizah nesirlerinden seçmeler yaparak derledi. Ayrıca, 2001 yılında Turgut Çevikerin “Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı” kitabını yeni yazarlar ve eklemelerle genişlettiğini ve antolojiye toplam 107 sanatçının dahil edildiğini belirtmek gerekir. Ne yazık ki, hevesli yazar, hiciv şiirleri ve planladığı yayınevi üzerine kitap hazırlama hayalini gerçekleştiremedi.

Aziz Nesin, modern edebiyatta şiir ve hikâye anlatıcılığının gelişiminin, klasik Türk şiirinde Yunis Emre ve Muhammed Fuzulinin yüzyıllardır sürdürdüğü gelenek sayesinde yüksek bir seviyede olduğuna inanır. Türk halklarındaki sanatsal nesir geleneğini şiir geleneği kadar zengin gören Aziz Nesin, Fuzulinin “Leyli ve Mecnun” mesnevilerini bir şiir örneği olarak değil, bir hikâye anlatıcılığı olgusu olarak değerlendirir. Ona göre mesneviler, hikâye anlatıcılığı türünün ilk aşamasıdır. “Manzum hikâyeler olan mesnevileri şiir olarak düşünmekten daha büyük bir hata yoktur. “Leyli ve Mecnun” bir şiir değil, manzum bir hikâyedir” [10, s.132]. Aziz Nesinin “Leyli ve Mecnun”a büyük ilgi duyduğu ve onu bir halk hikâyesi olarak nesre aktardığı da belirtilmelidir. Fuzulinin “Leyli ve Mecnun” mesnevisini Leyla ve Aslanın aşk hikâyesine uyarlamış ve zaman zaman şiirlere de yer vermiştir.

Aziz Nesinin mizahının temel kaynağı şüphesiz folklor, halk gülmecevidir. Halk oyunlarına ve gösterilerine, özellikle de Türk folklorunda önemli bir yeri olan “Garagöz” gölge oyununa olan ilgisi, yaratıcılığını önemli ölçüde etkilemiştir. Hatta “Üç Garagöz Oyunu” adlı bir tiyatro oyunu hazırlamış ve Garagözü üç seride sürdürmüştür: 1-kaptanlık, 2-berberlik, 3-koçluk.

Aziz Ness çocukluk anılarından bahsederken, “masalların annesi” dediği Rum kökenli komşusu Amina Hanım’ın anlattığı masalların dünya görüşünü, hayal gücünün genişlemesini ve masal uydurma isteğinin ortaya çıkışını etkilediğini belirtir: “Rumelli masal annesinin masalları hayal gücümün ufuklarını genişletti. O zamanlar dalga geçmeyi öğrendim. Hâlâ dalga geçmeyi seviyorum. Bu iyi bir şey, ancak dalga geçmek sanıldığı kadar kolay değil. Belki de beni yazmaya çeken sebeplerden biri de Rumelli Emine teyzenin anlattığı masallardı...” [5, s.191].

Aziz Nesinin mizahi kimliğini şekillendiren ve eleştirel gülmececinin en büyük kaynağı olan folklor örneklerinin Molla Nasreddin fıkraları olduğuna şüphe yoktur. Bu etki o kadar belirgindi ki Aziz Nesin, yaşadığı toplumun “Çağdaş Nasrettin Hocası” olarak kabul edildi. Öner Yağcı, onu “*insanları düşünmeye çağıran bir halk bilgisi*” olarak nitelendirmiştir [13, s. 69].

Aziz Nesine göre, bir halk gülmececi ve bir de bireysel gülmece vardır. Milli gülmece nesnel nedenlerle, bireysel gülmece ise öznel nedenlerle ortaya çıkar. Birincisi için tarihsel koşullar, ikincisi içinse yetenek ön koşuldur. Milli gülmeceyi yaratan etken, müreffeh bir halkın herhangi bir tarihsel dönemde karşılaştığı işgal veya sömürge koşulları ya da mevcut sosyo-politik sistemin getirdiği zulme karşı mücadele etme arzusudur. Silahlanıp zulme doğrudan karşı koyamayan halk, eleştiri, alay ve kahkaha yolunu seçer. Aziz Nesin, hicvin bu işlevini, o despot rejimi içeriden yıkmaya gücüne sahip bir silah olarak değerlendirir. “Marko Paşa” gazetesi, bu milli gülmeceyi harekete geçiren tarihsel koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemin hicivlerinin, özellikle de Aziz Nesinin “Marko Paşa”da yayımlanan tefsir ve hikâyelerinin sanatsal açıdan mükemmel olduğu söylenemez; ancak bunlar toplumsal hiciv nesrinin ilk örnekleridir ve taşıdıkları amaç ve topluma vermek istedikleri mesaj açısından çok ciddi bir öneme sahiptirler. “*Marko Paşa*”da, *eleştirel gülmececinin vurucu gücü ve etkisi, edebi değerden daha önemli görülmüştür. Okuyucular, “Marko Paşa” aracılığıyla kendilerini bu siyasi savaşın içinde hissetmişlerdir*” [8, s.15].

Bireysel gülmeceyi yaratan etken, kişinin karşılaştığı ve deneyimlediği kişisel nedenlerden kaynaklanan ironidir. Yoksul bir ailede annesiz büyümek ve ücretsiz yurtlu devlet okullarında okumak, Aziz Nesinin doğuştan gelen mizah yeteneğini daha da besleyip geliştirmiştir. Hatta Aziz Nesin kendisiyle bile dalga geçmiştir. “*Aziz Nesinin yazılarında kendiyi alaycılık sıklıkla görülür; bu üslubu günlük hayatında, okuyucularıyla ve gazetecilerle yaptığı toplantılarda kullanır. Neden bu kadar çok eser yazdığı sorulduğunda Aziz Nesin, “Ailemde 10 değil 20 kişi olsaydı, iki katı kadar yazardım*” [12, s. 109] diye cevap vermiştir. Alay konusu olmaktan ve gülünç duruma düşmekten korunmak için önce kendisiyle alay eder, sonra da bir bakıma kendini savunmak için etrafındakileri eleştirirdi. Her halükarda, kendisini insanlardan ayırmamış, yarım asır boyunca parçası olduğu toplumu iyileştirmek ve kusurlarından arındırmak için çalışmıştır. “*Kendimi yazarak başkalarının sırlarını açığa vururum, başkalarını yazarak da kendi sırlarımı açığa vururum*” [13, s. 19].

Aziz Nesin’in eserlerinde “*gülmek araçtır, düşünmek ise asıl amaçtır*” [3, c.3, s. 313]. Eğlenerek düşünen insanlar, Gülen, eksiklerini ve kusurlarını görüp düzeltmeye çalışmalı, daha iyi bir toplum ve çevrede yaşamalı ve gelişmelidir. Bu amaçla 50 yıldır yazan mizah ustası, hiciv, mizah öyküsü, roman ve komedi yazarak kapsamlı bir etki alanı oluşturmuştur. Aynı zamanda komik roman, fotoroman, radyo fabl ve masal da yazmış, hiciv kalemini edebi türlerin her türünde denemiştir. Türkiye’de ilk milli çizgi roman senaryosunu yazan sanatçı Aziz Nesindir. İlk Türk çizgi roman-karikatür kahramanı, Cemal Nadir’in 1932-de hazırladığı “Amcabey” karakteridir [11, s.133]. Ancak bu karakter Ömer Seyfeddinin “Efruz Bey” romanından esinlenmiştir. Aziz Nesin ilk özgün milli çizgi romanın yazarıdır. Çeşitli takma adlar altında yazmaya zorlandığı için Türk edebiyatına getirdiği bu yenilik edebiyat çevrelerinin, araştırmacı eleştirmenlerinin görüş alanından uzak kalmıştır. Ünlü karikatürist Turhan Selçuk (1922-2010), yıllar sonra 1957-de “Milliyet” gazetesinde çizgi roman kahramanı Abdülcanbazın yaratılışını hatırlayarak şöyle demiştir: “*O yıllarda Aziz çelişkiliydi. Adı Babıali’de geçmiyordu. O yazdı, ben çizdim, ama Aziz’in adı gazetede yoktu*” [1]. Aziz Nesin, yaratıldığı sanat alanından veya yazıldığı türden bağımsız olarak, insanlara sadece edebi ve estetik zevk vermekle kalmayıp aynı zamanda olumlu manevi ve ahlaki nitelikler aşılayan ve onların dünya görüşlerini geliştiren faydalı mesajlar veren tüm eserlerin destekçisiydi.

Bu bağlamda, 1989 yılında oyun kitabına yazdığı önsözde, dönemin popüler edebiyat türlerinde yazılmış, ancak o dönemde ciddi sayılmayan eserlerin (örneğin; müzikal komedi, çizgi roman, fotoroman) insanlara değer katan, düşüncelerini aydınlatan sanat dallarına dönüşebileceğini umduğunu, sanatçıların buna çaba göstermeleri gerektiğini vurgulamış ve bu süreçte öncü olduğunu belirtmiştir. “*Bunu yıllarca çizgi romanlarda denedim. Bunun için Türkiye’de ilk çizgi roman senaryolarını yazdım. Yine Türkiye’de ilk fotoroman senaryolarını yazdım, yönettim ve fotoromanları yayınladım*” [6, cilt 3, s. 9]. Aziz Nesi’nin 1954-1960 yılları arasında “Akbaba” dergisinde yayımlanmış 6 adet hiciv karikatürü bulunmaktadır: “Deniz aslanı” (Emir Kulu imzasıyla), “Bilmem

ne adası” (Kapitani-derya Aliyahya imzasıyla), “Berber Nonoş” (Serberber imzasıyla), “Bayan Aynur ile Bay Buyur” (imzasız), “Bekarlık sultanlıktır” (Salih Tekcan imzasıyla), “Baba mirası” (Ali Yazmış imzasıyla). Bu karikatürlerin karikatürleri, Yalçın Çetin ve Mim Uykusuz gibi dönemin tanınmış karikatüristleri tarafından çizilmiştir.

Mizah ustası Aziz Nesin etkililiği nedeniyle hikâyeleri, kafiyeli olması nedeniyle akılda kalıcı olması ve hicivsel gülmececi keskinliğini kaybetmemesi nedeniyle de hicvi tercih etmiştir. Tahir Alanguun da belirttiği gibi, *“1918-1935 yılları arasında Batı etkisindeki salon hicvinin yerleşik modasını yıktı ve farklı anlatım ve biçim yöntemleri deneyerek hiciv anlatı geleneğinin hem mirasçısı, hem de başarılı bir yenilikçisi oldu”* [7, s. 343]. Buradan, Aziz Nesin'in Türk hiciv edebiyatında yeni bir aşama yarattığı açıktır. “Marko Paşa” siyasi hiciv geleneğini sürdüren ve yazarın zengin sanatsal mirasının devamı olarak gelişen Türk hiciv edebiyatı, Aziz Nesin'in dünya edebiyat deneyiminde sanatsal gülmece ustası olarak imzasını teyit eder.

Kaynaklar

1. Abdülcanbazın doğuşu, gelişimi: [Elektronik kaynak] / URL: <http://www.abdulcanbaz.biz/Hakinda/Abdulcanbaz/Abdulcanbazin-Dogusu>.
2. Koestler, A. Mizah yaratma eylemi / A.Koestler. – İstanbul: İris, – 1997. – 118 s.
3. Kudret, C. Türk edebiyatında hikaye ve roman. Cumhuriyet dönemi (1923-1959): [3 ciltte] / C.Kudret. – İstanbul: İnkılap kitabevi, – c.3. – 1990. – 485 s.
4. Mizah hikayeleri antolojisi. – İstanbul: Akbaba mizah yayınları, – 1955. – 128 s.
5. Nesin, A. Böyle gelmiş, böyle gitmez / A.Nesin. – İstanbul: Nesin yayınevi, – 2017. – 840 s.
6. Nesin, A. Bütün oyunları [4 ciltte] / A.Nesin. – İstanbul: Nesin yayınevi, – c. 3. – 2011. – 479 s.
7. Nesin, A. Cumhuriyet dönemi türk mizahı / A.Nesin. – İstanbul: Adam yayınları, – 2001. – 736 s.
8. Nesin, A. Geriye kalan / A. Nesin. – İstanbul: Nesin yayınevi, – 2022. – 128 s.
9. Nesin, A. İnsanlar konuşa konuşa (söyleşiler) / A.Nesin. – İstanbul: Nesin yayınevi, – 2018. – 280 s.
10. Nesin, A. Yazarlık, edebiyat ve dil üstüne / A.Nesin. – İstanbul: Nesin yayınevi, – 2016. – 368.
11. Öngören, F. Türk mizahı ve hicvi / F.Öngören. – İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, – 2000, – 287 s.
12. Tsoi, A. Aziz Nesinin mizah felsefesi // Türk edebiyatında mizah sempozyumu, – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, –13-15 Mayıs 2016, – 2019, – s.103-113.
13. Yağcı, Ö. Aziz Nesin aydınlığı / Ö.Yağcı. – İstanbul: Engin yayıncılık, –1997. –160 s.

РЕАЛИЗМНІН ТАРІХІ-МӘДЕНІ КОНТЕКСТЕ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Н.Т. Шақантаева,

«Тұран-Астана» университетінің
магистранты, Қазақстан, Астана.
nazerke.shakantaeva@icloud.com

Г. К. Жусупова,

“Тұран-Астана” университетінің
қауымдастырылған профессоры (доцент),
филология ғылымдарының кандидаты.
Астана қаласы

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности формирования направления реализма в историко-культурном контексте. Анализируется влияние социальных, политических и духовных изменений XIX века на художественную литературу, искусство и философию. Научно рассматриваются отличия реализма от романтизма, его способы отображения действительности и взгляды на человеческую природу. Также сравнительно анализируются этапы развития европейского и русского реализма, а также проявления реалистических тенденций в национальных литературах. В результате исследования выявляется вклад реализма в развитие общественного сознания и культуры.

Ключевые слова: реализм, историко-культурный контекст, литература, искусство, действительность, романтизм, критический взгляд, социальные изменения.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	3
ҚҰТТЫҚТАУЛАР	5
Тілеп Болат Анапияұлы	5
Шаһин Мұстафаев	6
Қамзабекұлы Дихан. Сарабдал тұлға сабақтары	7
ПЛЕНАРЛЫҚ МАҚАЛАЛАР	
Әділ Ахмет	Түрколог-ғалым Немат Келімбетовтің руханият әлеміндегі орны
	10
Абдрахманов Сауытбек	Рух ерлігі
	12
Ибраев Шәкір	Әдебиет тарихын дәуірлеудің заманауи принциптері және Н.Келімбетов мұрасы
	17
Сүер Екер	Түркі әлеміндегі ортақ тіл және әліпби мәселесіне жалпы шолу
	18
Әбдуәлиұлы Бекжан, Тұранов Ыбырай	Қазақ есімдерінің дәстүрлі негіздері және норма мәселелері
	22
Жиһангир Қызылөзен, Әділов Мәрлен	Қорқыт ата кітабындағы қазақ тілінің ең көне іздері
	26
Шокирова Хавасхон Нурмаматовна	Лингвосемиотическая структура языка
	32

1-СЕКЦИЯ

ҚАЗІРГІ ТҮРКІТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ НЕМАТ КЕЛІМБЕТОВТІҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ

Азизов М.А.	Лексико-семантические особенности персидско-таджикских заимствований в произведении «Тарихи фаргона»
	36
Aliyeva E.	Şor türkçesi ile azerbaycan türkçesi arasında ortak leksikal özellikler
	38
Джамали Д.В.	Eski türk yazitlarında kullanılan tanrıçılık ile ilgili kelimelerin leksik-semantik özellikleri
	41
Qasimova S.N.	“Kitabi-dədə Qorqud” da qarğışların folklor-mədəni kod kimi interpretasiyası
	45
Məmmədli Şərqiyyə Əbil	“İki od arasında” romanında leksik qatların semantik yükü və milli mədəni kodlar
	48
Хасанова А.С.	Көне және орта ғасыр түркі жазба мұраларының рухани құндылықтары
	52
Xujamkulova M.B.	Badiiy matnning presuppozitiv tahlili presuppositional analysis of literary texts
	54
Шалғынбай Қ.Н.	«Мұңытұл-гүзат» жазба ескерткішіндегі соматизмдердің лексикалық ерекшелігі
	57

2-СЕКЦИЯ

ҚАЗІРГІ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ДАМУ ҮРДІСІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА

Abbasbeyli Valide	Onomastik birimlerde dönüşüm süreci	64
Абдуллаева-Набиева В.	Культурологические синтаксические модели выражения женственности и материнства	66
Акимбекова Г.Ш., Кеңес Б.Е., Ахмет А.Н.	Қала тілі және қала тілі тәжірибесі: corpus базасы бойынша 1957–2025 жылдар аралығындағы мақалаларға шолу	68
Aliyeva G.	Structural-grammatical features of fixed expressions in typologically different languages	75
Allahverdiyeva A.E.	Multilingualism: problems of definition and main research directions in modern linguistics	78
Allahverdiyeva V.E.	Azərbaycan və rus dillərində əxlaqın izləri: metaforalar vasitəsilə etik konseptlərin təzahürü	80
Асранов М.А.	Лексико-семантический анализ разговорной речи	85
Ахмет А.Н.	«Будан» термині: мағынасы және қолданылуы	87
Axundova T.Y.	Tercüman seçimi ve çeviri stratejisi	92
Бабаева Н.О.	Проблемы концептуализации в переводе политического дискурса	94
Бибекөв Қ.Т.	Эпостағы этнотарихи кеңістік және мәдени- тұрмыстық кодтардың тілдік көрінісі (<i>«Қобыланды батыр» эпосы материалдары негізінде</i>)	97
Галымова А.Ж.	Көне түркі жазбаларындағы әскери терминдердің қазақ тіліндегі қолданысы	102
Ереұлтанова Қ.Ж.	Эколингвистика – тіл білімі саласы	107
Жиенбекова А.Б.	«Құтты білік» дастанындағы «қолда» императив етістігінің лингвистикалық корпустардағы көрінісі	111
Жұбатханова К.Қ.	Қазақ тіліндегі биотехнология терминдерінің қалыптасуы: проблемалар мен перспективалар	118
Ikramova M.	Linguopoetic characteristics of certain examples of tashbeh art in the tragedy “Mirzo Ulugbek”	121
Рукийя Каракоц	Diyalog bağlamında basit cümlelerin semantigi ve işlevsel olanakları	124
Kerimova F.R.	İngilizce’de sözcük yapısı	127
Qobilova N.E.	Abzas, diskurs va epizod	130
Қуаныш Н.С.	«Ұят» концептісінің когнитивтік сипаты мен тілдік көрінісі	132
Маханбетқызы А.	Мәдениетаралық коммуникациядағы этноцентризм және тілдік кедергілер	137
Махмудова С.	İngilizce kökenli sözcüklerin azerbaycan türkçesine entegrasyonu	142
Novruzova S.	Türk dillərində ictimai-siyasi terminlərin semantik strukturunu və konseptual xüsusiyyətləri	144
Омартаева Г.Е.	Академик М.Серғалиев еңбектерінің зерттелуі	146
Rahmatova S.	Badiiy matnda fonetik va leksik takrorning konnotatsiya ifodalashi	150
Saatova S.I.	Lisoniy shaxs tushunchasi va uning yondosh hodisalarga munosabati	153
Тналина М.Т.	Қазақ тіліндегі функционалдық стильдердің қалыптасуы мен зерттелу тарихы	156

Hacıyeva L.	Kültürü yansıtan paremiolojik birimlerin semantiği	160
Shahbazova F.E.	On the relationship between language and ethnocultural identity	163
Aliyeva S.N.	The representation of compound nouns in Mahmud al-Kashgari's "Divan"	165
Bahşıyeva T.	Sözlüklerin derlenmesi	168
Heydərova-Bağirova A.	Texnoloji inkişafın azərbaycan dilinin leksik tərkibinə təsiri	172
Hüseynova-Gahramanlı .	English-language terms in modern azerbaijani language	174
İsgenderzade A.T.	Karaim türkçesinin tarihi gelişimi ve coğrafi yayılma alanları	176
İsmayıl Aysən Fizuli	Qarabağ bölgəsində baş vermiş hadisəyə əsasən yaranan mikrotoponimlər	179
Məmmədova K.	Frazeoloji vahidlərin modallıq və kommunikativ funksiyaları	182
Quliyeva S.	Türk dillərində texniki terminlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri: türk dilləri müstəvisində müqayisəli təhlil ..	185
Quliyeva Z.	Bədii əsərlərdə şəxs və yer adlarının üslubi xüsusiyyətləri (XX əsrini yarısında azərbaycan bədii nəsrinə nümunələri əsasında)	187
Sadigova K.R.	Arkaik türkçe sözcük katmanı, lehçe birimleri gibi (azerbaycan türkçesinin kuzey-batı ağızları malzemesi əsasında)	191
Solmaz Köçərli	Metaforun leksik sistemdə konseptual rolu.....	194

3-СЕКЦИЯ ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Абсатова М.Б.	Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері	198
Allahverdiyev E.	Communicative approach and modern methods of language teaching	202
Алькеева С.М., Жарикова Д.Р., Молдагалиева Р.Ш., Топанова М.С.	Педагогические идеи ахмета байтұрсынова в контексте духовно-нравственного воспитания молодежи	205
Ahmedova D.	The effectiveness of developing intercultural communication competence in foreign language education	208
Байбатырова А.М.	Поэтикалық мәтінді композициялық талдай оқытудағы әдістемелік ұстанымдар	209
Баймахова А.Ш.	Қазіргі жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқының типологиялық ерекшеліктері	214
Бахтыбай Ұ.М.	Уақыт ұғымының қазақ және түрік тілдері бойынша зерттелу бағыттары	219
Данияр Ә.А.	Қазақ тілінің тарихи синтаксисін оқытудың әдістемелік негіздері	223
Жәкен Б.Ж.	Ахмет Байтұрсынұлының «тіл-құрал» оқулығындағы жазылым тапсырмаларының әдістемелік жүйесі	228

Елимес Е.М.	Драма жанры арқылы ұлттық құндылықтарды меңгерту әдістемесі	232
Каримова А.	Әдебиет сабағында көркем шығармамен жұмыс істеу және оны талдау	235
Қалыбаева Қ.С.	Мектепте қазақ тілін оқытудың өткені мен болашағы ..	240
Mammadova G.F.	Methods of approaching dialectological word formation	245
Nabijanov Y.I.	Theoretical foundations and practical opportunities of using graphic organizers in mother tongue education	251
Seidova G.	Pedagogical technologies in teaching and upbringing: challenges and perspectives	255
Урунбасарова Э.А., Баимбетова Р.К., Алькеева С.М., Баймағамбетова К.Н.	Возможности активных методов обучения в развитии личностно профессиональной компетентности студентов на занятиях по иностранному языку	260
Əsədova F.A.	Nitq fəaliyyətlərinin integrasiyalı şəkildə tədrisi: müasir yanaşmalar	264
Hümmətova S.Ə.	Oxu təlimi prosesində nitq inkişafı üzrə iş	268

4-СЕКЦИЯ

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ӘДЕБИЕТІ МЕН МӘДЕНИЕТІ

Ажибекова М.Е.	Қожа Ахмет Ясауи мұрасын салыстырмалы дереккөздер негізінде қарастырудың маңызы	272
Aytac Fizuli qızı Nəsirzadə	Hüseyn Kürdoğlu poemalarında folklor motivləri	275
Gözelova R.	Azərbaycan edebiyatında “Tezkireyi-Yusif”: yapısal ve edebi özellikler	279
Кириллова З.Н.	Нардуган атамасы һәм керәшеннәрдә бәйрәм ителү үзенчәлекләре	281
Кисымова А.Г.	Түркі халықтарының әдебиеті мен мәдениеті	283
Latifli S.B.	Kemel Tokayev’s the mysterious trace as a literary example of a spy detective story	287
Романова Ж.А., Жусупова Г.К.	Қазақ әңгімелеріндегі мифологиялық образдардың көркемдік қызметі	289
Soltanova A.	A comparative analysis of multiculturalism and multilingualism in Europe and Azerbaijan	293
Maya Murad Hasanlı	Mizah ustasi Aziz Nesinin teorik görüşləri	296
Шақантаева Н.Т.	Реализмнің тарихи-мәдени контексте қалыптасу ерекшеліктері	299
Юсупов Б.Б.	Ахмет Байтұрсынұлы өлеңдерінің өрнегі	304
Юсупов Б.Б., Ерназарова З.А.	Рахметолла Райымқұловтың «жар басында» повесінің тақырыптық-идеялық мәні	306
Oruczade G.	Edebiyat ve tarih bağlamında göç: Balkanlar ile Azerbaycan’ın karşılaştırmalı incelemesi	309

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ОҚУЛАРЫ – 2025

**КӨРНЕКТІ ТҮРКОЛОГ НЕМАТ КЕЛІМБЕТОВ МҰРАСЫН
ЗЕРТТЕУГЕ АРНАЛҒАН «КӨНЕ ТҮРКІ ЖАЗБА МҰРАЛАРЫ ЖӘНЕ
ТІЛ ТАРИХЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ
халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**PROCEEDINGS
of the international scientific and practical conference
“ANCIENT TURKIC WRITTEN HERITAGE AND ISSUES OF LANGUAGE HISTORY”
DEDICATED TO THE STUDY OF THE LEGACY OF THE PROMINENT
TURKOLOGIST NEMAT KELIMBETOV**

Қаріп түрі «Times New Roman»
Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
010008, Астана, Қажымұқан, 13/1